

Zdravko Petrović

FIKCIJA O FIKCIJI

(Gordana Ćirjanić: *Ono što oduvek želiš*, Narodna knjiga, Beograd, 2010)

Knjiga *Ono što oduvek želiš* Gordane Ćirjanić, po NIN-ovom izboru najbolji roman u 2010. godini, nema čvrstu romanesknu strukturu. Pisana u prvom licu i data u vidu jednog dugog ispovednog pisma, to je pre svega ispovest čoveka koji, svodeći životne račune, na pragu šeste decenije ispisuje svoju istoriju. (Pseudo)epistolarna forma ovog dela poslužila je autorki da prenebregne neke od nužnih elemenata klasičnog romana – tako u njemu nema romaneskni junaka, nema čvrste fabule, zapleta ni raspleta, a narativni tok se uspostavlja jednostavnim beleženjem sećanja, iz kojih iskrsavaju ostali likovi, povezujući pojedina poglavlja, gradove i države, dalju i bližu prošlost, fikciju i stvarnost. Osim toga, ovo roman-pismo može se uzeti i kao jedan traktat o poetici rijaliti šoua i detektivskih serija, uz propratne, uglavnom precizne, ali ponekad suviše, analize televizijskog diskursa. Tako ovo delo uspostavlja specifičan odnos prema dvema fikcijama – to je (književna) fikcija koja govori o (filmskoj) fikciji.

Početak romana jeste i početak pisma/ispovesti. Pismo koje Slobodan (glavni lik/pripovedač/adresant) piše svom starijem bratu – sa čijom je suprugom, svojom snajom, tajno živeo četiri godine – jeste pismo koje bi svakom kome je namenjeno bilo veoma neprijatno za čitanje i zazirao bi od svake rečenice. Ton tog pisma nije uvredljiv ni neuljudan, ali nije ni pokajnički; ono što poražava jeste lakoća sa kojom Slobodan govori o svojoj vezi sa snajom Olgom i o njihovim zajedničkim trenucima. Tu nema ni pritajenog likovanja, ni cinizma, ali ni skrušenosti jednog krivca. Kao da ispisuje priču o nekim drugim ljubavnicima, on bratu saopštava čitavu istoriju njihovog tajnog odnosa, od prvog do poslednjeg dana. Ipak, ljubavna veza sa snajom nije njegov najveći greh. Prizivajući neke aveti iz prošlosti, sa kojima je bilo krajnje vreme da se obračuna, ova pripovest postaje ispovest čoveka koga pritiska breme trostrukog greha: ubistvo iz nehata, saučestvovanje, opet iz nehata, u jednom neetičkom činu, i preljubništvo – sa predumišljajem. Ipak, čini se da ta potreba da se konačno ispriča ono što je predugo zapretno u dubini duše usamljenika kakav je Slobodan na njega nije imala katarzično dejstvo.

Roman ima trinaest poglavlja, od kojih se neka (pre svih „Rekorderka iz Ginisa“) mogu čitati i kao samostalne i zaokružene pripovedne celine. U prvom poglavlju, koje nosi naslov „Vrnjačka Banja nije London“, pripovedač nam otkriva i koordinate svoje pripovesti. Započeta za vreme Slobodanovog dvonedelnog odmora u Vrnjačkoj Banji, ova pripovest se vraća nekoliko decenija unazad u vreme kada je on, emigrirajući u London devedesetih godina prošlog veka, radio u produkciji rijaliti šoua. Pripovedač tako, već u prvoj rečenici, uspostavlja vezu sa Crnjanskim i njegovim književnim junakom knezom Rjepninom, koji je takođe emigrirao iz svoje zemlje da bi se našao u britanskoj prestonici. Nekoliko puta u tekstu pripovedač insistira na toj vezi, otkrivši da se Crnjanski u njegovom životu

RAZMENA DAROVA

pojavljuje kao prekretnica. Prvi put to je bilo u gimnazijskim danima, kada mu čitanje *Romana o Londonu* nudi spasonosno rešenje, prekinuvši višegodišnje kolebanje u vezi sa izborom budućeg životnog puta – studirati književnost, raditi celog života ono što voli, iako ta profesija ima „meki lik žene“, iako će to sigurno razočarati oca. Slobodan se već tada „zarazio fikcijom“, samo što će kasnije jednu „drogu“ zameniti jačom – književnost televizijom.

Slobodan je čovek kojem je televizija obeležila i omeđila život – doba njegovog odrastanja poklapa se sa godinama kada su prvi televizori pristizali u domove imućnijih jugoslovenskih porodica, gotovo ceo radni vek proveo je kao televizijski producent i realizator rijaliti programa u nekoliko evropskim državama, da bi mu sada, kada je prevremeno penzionisan, televizija ostala jedini sagovornik i jedini porok. Uz dnevnu dozu od pet do osam sati gledanja televizije, uglavnom serija o detektivima i forenzičarima, Slobodan ostatak vremena najčešće provodi usamljen. Ipak, on svesno bira samoću. Komunicira sa okolinom samo zato jer se ponekad mora komunicirati, kao što se mora disati ili jesti, izbegavajući dosadu i neprijatnost do kojih neminovno mora doći prilikom viđanja sa ljudima, kada se troše konvencionalne fraze, ali i minuti njegove omiljene serije. On u svakom trenutku stvarnost podređuje fikciji, potpuno svestan svog „pristajanja na laž“. Njegov „apetit za fikciju“ nije ništa manji nego ranije, ali je jedan medij zamenjen novim – književnost je svoje mesto prepustila televiziji, mnogo nadmoćnijem takmacu u osvajanju pažnje. Slobodanu je potpuno jasno da, u vreme kada se popularnost jedne fiktionalne tvorevine meri pipmetrima, književnost nije dostojan rival filmskoj produkciji. Ona se „otima s televizijom za pažnju čitaoca“, nužno mu podilazeći.

Ekran, zapravo, i nema alternativu, kaže se još negde na početku. Televizija je moćan gospodar kojem se gotovo svako pre ili kasnije mora pokoriti, tako da je svaki otpor besmislen. Međutim, iako ne poriče da je zavisnik, Slobodan je vrlo probirljiv. On ne gleda sve, i po svaku cenu, mada priznaje da špice pojedinih serija kod njega bude Pavlovljev refleks. Čitave stranice ovog romana, dakle delovi Slobodanove ispovesti, troše se na pričavanje epizoda njegovih omiljenih TV serija, što čini da i čitalac biva posredno uvučen u taj svet. Kao da je naum pripovedača (da li i autorke?) da opravda svoju zavisnost, da pokaže da se ne može lako odupreti zavodljivosti ekscentričnih detalja, intrigantnih i nepredvidivih scenarija, pa i neizbežnoj bizarnosti scena pojedinih serija u kojima su istinski heroji – forenzičari, poslednji bedem od nastranosti sve kreativnijih i krvoločnijih ubica, modernog kanibalizma i drugih bestijalnosti savremenih velegrada-pandemonijuma. U svetu potpune otupelosti čula i velike imunosti na šokantno, jedino bizarnost, i to u svom krajnjem vidu, može da drži pažnju gledalaca. (Slobodan konstatuje da je čak i Holivud „težište već odavno prebacio sa seksa na leševe“.) Međutim, ovaj roman sugerše i to da, kada je reč o bizarnosti, stvarnost ponekad odnosi pobjedu nad fikcijom. Poznatu misao Dostojevskog da ništa nije fantastičnije od stvarnosti ovde bi valjalo preformulisati – ništa nije bizarnije od stvarnosti. Ni najsenzacionalniji rijaliti, koji se bizarnostima hrani i od njih živi, ponekad ne može da nadmaši realnost.

Slobodanovo svakodnevno „predoziranje“ televizijskim programima nije rezultat lenjosti duha ili malodušja; on tim svesnim prepuštanjem pokretnim slikama na ekranu ispoljava jednu vrstu pasivnog prkosa, kada se turobne misli o besmislu života zamenjuju drugim besmislom – jeftinom zabavom, odnosno potrebom da „zatrapša otužnu stvarnost

senzacijama koje te, u suštini, ne dotiču". Ali bar tu je čovek svoj na svome – sa daljinskim u rukama, koji predstavlja „zaborav na dugme“, čovek je gospodar svog vremena. Naspram monotonije Slobodanovog stvarnog sveta, u kojem se ništa ne dešava, barem ništa vredno pomena, i u kojem je svaki dan kotrljanje kamena uzbrdo, nalazi se mnoštvo uzbudljivih života, upakovanih u 45-minutnu epizodu, nakon koje je uvek osigurano „moralno zadovoljenje“. To jesu varijacije na uvek istu temu, ali su barem varijacije. Fikcija ne uspeva da kamen odgura na vrh, ali bar pruža iluziju da je vrh blizu. Konačno, u Slobodanovom slučaju, život je samo ono što nam se događa između dva TV programa, ostalo je fikcija.

Mozaička kompozicija ovog romana uspostavlja se tako što čitalac prati logiku pripovedanja glavnog junaka, u čijoj se ispovesti prepliću i mešaju slike iz pređašnjeg života sa slikama sa televizijskog ekrana. Trinaest poglavlja ovog romana grade priču o Slobodanovom životu u Beogradu, Londonu i Španiji, i o dvema ženama koju su obeležile njegov život. Život sa prvom, Martom, prekinut je tragičnom nesrećom u kojoj je ona izgubila život, što Slobodan shvata kao deo karmičke pravde, budući da je i sam usmrtio jednu osobu automobilom. Sa drugom ženom, svojom snajom Olgom, tajno je živio nakon svog povratka u Beograd. Oni su ljubavnici koji su ušli u šestu deceniju života, ali ta je veza bila mladalački strastvena, sa svim osobinama neopreznih ljubavnika, koji gotovo i da ne mare da li će biti otkriveni. Zabranjena ljubav između devera i snaje, neočekivana i kasna, bila je poslednji iskorak iz normalnog života dvoje ljubavnika. Nakon završetka ove veze, oni se vraćaju svojoj rutini – Olga svom mužu, Slobodan ostaje sam, prepuštajući se potpuno svom jedinom poroku – televiziji. On svoje otuđenje od drugih ne vidi kao kaznu jer je za njega društveni život „kao mučenje“; on priznaje da njegova zavisnost zadovoljava sve njegove potrebe.

Ono što oduvek želiš je inteligentno i vešto napisan roman o savremenom čoveku čije je životarenje smešteno u prostor između dva televizijska programa. Slobodanova ispovest je autorki poslužila kao narativna maska da o filozofiji rijaliti šoua progovori neko ko odlično poznaje njegove mehanizme. Govoreći o otuđenosti modernog čoveka, autorka se dotiče teme koja je u književnosti već davno iscrpljena, mada ovakva literarna obrada nije ni nezanimljiva ni suvišna. Štaviše, iako govori o bizarnosti savremene televizijske produkcije i zavisnosti od nje, ovom delu ne manjka filozofičnosti. Možda se daleki eho egzistencijalističke misli u ovom delu može prepoznati u Slobodanovom stavu da je u svetu suženog prostora intime, okruženom kamerama i omeđenom konvencijama, najvažnije sačuvati slobodu – da biraš svoj put i svoju samoću, i da rušiš konvencije i tabue. Onda kada je to nemoguće, mora ostati još mogućnost da promeniš kanal.